

Tény, hogy ma a gazdaságnak aligha van olyan területe, ahol gyorsabb és termékenyebb lenne az innováció, mint ezeken a piacokon. A nagyhatalú(nak remélt) innovációk egyike volt az ún. fedezeti alapok létrehozása. Azt a bizonyos pénzügyarat, a híres-hírhedt Long Term Capital Management fedezeti alapot arra hozták létre, hogy minden lehetőséget kifacsarjon és óriási hasznot termeljen az opciók árazására vonatkozó matematikai eredmények gyakorlati felhasználásából. Dunbar bemutatja és elemzi is az LTCM felívelését, tündökélését és az egész világot csaknem megrengető bukását, nem kevés tanulsággal szolgálva hozzáértőknek és laikusoknak egyaránt.

A sajátos eszközök és konstrukciók bemutatása helyenként meglehetősen vázlatos és inkább a létük, mintsem a lényegük megismerését kínálja. A gondolatmenetek olykor sajátos kiterjesztésekkel kezelik az opció fogalmát. Azt sem állítanánk, hogy a szakmai részletek leírásait, magyarázatait mindig könnyű itt követni. Ez azonban nyilvánvalóan elkerülhetetlen velejárója annak, hogy a tárgy maga absztrakt és gyakran igen bonyolult. Aki pedig e szakterület angol terminológiájában is jártasra törekszik, annak feltétlenül érdemes az eredeti kiadást olvasnia.

O. P.

A MŰVÉSZET TÖRTÉNETE

A huszadik század
A legújabb irányzatok
Magyar Könyvklub, 2001

Sajnos, a legszebb sorozat is elérkezik egyszer a végéhez, megfosztva ezzel olvasóit a további örömeiktől. E két kötettel zárul a Magyar Könyvklub kínálta hosszú, élvezetes

és tanulságos időutazás a művészet történetében.

Művelődéstörténeti tény, hogy minden kornak idegen a saját avantgárdja. Így akár természetes is lehet, hogy a konzervatívabb lelkületű olvasó meghökkenten, olykor netán rémülten nézegeti jelentős részét annak, amit e két kötet elébünk tár. Igaz, így nézhatték a hajdani kortársak egyebek közt Bosch, Bruegel, vagy éppen Goya, Gauguin, Modigliani alkotásait. Innen visszatekintve, az elmúlt korok egymásra épülő, vagy éppen egymást tagadó újításain megedződve, az első tizennégy kötetben megismerteket valahogy mégiscsak könnyebb volt megérteni, megszeretni, nemes tartalommal gazdagnak elfogadni. Legalább is sokunknak...

Az itt sorakozó alkotások nagy részében a tagadás vad, kócos szelleme üli féktelen diadalát. Vajon tévednénk, ha úgy véljük, hogy e tagadás itt vadabb, kócosabb, féktelenebb, szüleményei idegenebbek attól, amit művészetként megszoktunk és megszerettünk? Hogy a művek jelentős részénél a bennük kifejeződő szellem meghatározó jegye az eltaszítás, netán a rombolás? A művészet alapvető hajtóereje, hogy a művész valami újat kíván létrehozni, túllépve, meghaladva elődeit – ennyiben tehát az elutasítás is új, értékes tartalmak létrehozását eredményező része lehet az alkotásoknak. A döntő minden bizonnyal az, hogy mire vezet, mit állít az eddigiek helyébe az elutasítás. Az eredmény megítélése, értékelése nyilvánvalóan egyéni ízlés kérdése is. Bizonyára sokak fogadják el nemes tartalommal gazdag alkotásnak a téglalap alapon üldögélő, felfordított vizelőcsészét – különben nem kerülhetett volna be sem a stockholmi Moderna Museet gyűjteményébe,

sem e kötetbe. Francis Picabia „Germaine Everling dadaista portréja” c. festménye is feltehetően jól megférne kisiskolások szárnypróbálgatásai között – más kérdés, hogy az óvatosabb tanítónéni talán pszichológust javasolna.

Guernica. Picasso festményén a csillogó borzadály üvölt – mert tudjuk, milyen borzalomhoz kapcsolódik, minek a dühét, fájdalmát, felháborodását igyekszik kifejezni. Dali képei is sokszor megérintenek, bármily különösek, talányosak, hideglelősek – gondoljunk pl. „A polgárháború előérzetére”. Ám a legtöbbünk nemigen érezne rá, milyen nemes tartalmat kínál „A rohadt számár”, vagy éppen az itt szereplő „A nagy önfer-tőző”.

Felmagasztalt alkotások sorakoznak nagyra értékelt nevekkal, amelyeket nem tudunk mire vélni: vajon bennük a művész nem egyszerűen csak azt vágja az arcunkba, hogy tőle bármit elfogadnak? Máskor nehéz szabadulni az érzéstől, hogy amit látunk, az a marketing csodája: vagyonokat érő alkotássá tenni és így eladni azt, amit amúgy egészen másnak vélnénk. Ez is művészet, csak egy másik fajtából...

Magyarázatok – vagy belemagyarázások? Meret Oppenheim „A hávezetőnőm” c. műve mellett áll itt: „A kompozíció egy pár magas sarkú női cipőt mutat elő egy tálcán...” (Ez igaz)“... úgy ábrázolja a nőt, mint holmi passzív és ide-oda rakható fogyasztási cikket. Az a körülmény, hogy a cipők zsineggel szorosan oda is vannak kötözve, csak fokozza a női alávetettség gondolatát.” Szöveg egy Dali kép – „Millet építészeti Angelusa” – mellett: „A jelenetet a művész mint egy drámát értelmezte újra, amelyben egy halálos rejtély lappang, és a nő szexuális eredetű, az

imádkozó sáskához hasonló, agresszív vágya.” És e sort betetőzendő: „Louise Bourgeois munkássága összhangban áll önéletrajzával. Az apa megölése c. szobor azt a gyűlöletet tükrözi, amit házasságtörő apjának viselkedése váltott ki belőle: egyik gyermekkori fantáziálását öntötte formába, mely szerint ő és a testvére, miután feldarabolták apjukat, az étkező asztalon megették...” Eddig talán rendben is lenne(!), de a szöveg az alkotás tartalmának ismertetésével imígyen folytatódik: „A lekerekített formák és az anyagok kiválasztása a test belső üregeire és szerveire emlékeztetnek, ez esetben egy hatalmas vagina dentatára.”

A két kötet végig vezet az irányzatok, „izmusok” gazdag során, amelyek az alkotók a XX. század döbbenetes viszonyai között, azokra támaszkodva/reagálva hívtak életre. Az utánuk jövőkhöz képest milyen szelídek, érthetőek még például a Vadak. Aztán jó a nonfiguratív művészet, jó a kubizmus, és az ember a saját felfogóképességét gyanúba fogva birkózik pl. Kandinszkij, Juan Gris, vagy éppen Fernand Léger alkotásaival. És még csak most jön a Dada...

„A szürrealizmus” a léleknek olyan zavartalan önműködése, melynek célja szóban, írásban vagy bármi más módon kifejezni a gondolkodás valódi működését. Tollba mondott gondolat, függetlenül az értelem bármiféle ellenőrzésétől s minden esztétikai vagy erkölcsi törekvéstől... A szürrealizmus bizonyos, korábban elhanyagolt gondolatátársítási formák magasabb rendű valóságába vetett hiten, az álom mindenhatóságán, a

gondolat öncélú működésén alapul.” Így határozza meg André Breton a Szürrealista kiáltványban a mozgalom jellegét és eszközeit. Amint itt olvashatjuk a dadaistákról, valamint a szürrealistákról: „Mindkét mozgalom elutasítja a polgári társadalmat, csak hogy amíg a dadaisták mindenféle rend felszámolását javasolják, addig a szürrealisták egy optimista, a szabadságon alapuló konstruktív programot kínálnak. Vívmányuk abban áll, hogy szétszaggatták az értelem bilincseit, és megteremtettek egy „szuperrealitást”, mint az álom és valóság szintézisét, mint a tudat rejtett rétegeinek a megnyilvánulását. A szürrealis világ az automatizmuson keresztül érhető el, amely minden véletlent kizárva a freudi pszichoanalízis tudományos, tehát cáfolhatatlan igazságán alapul. Ennélfogva szemben a dadaisták merőben mechanikus, a véletlen szeszélyeinek engedelmeskedő automatizmusával, a szürrealistáké pszichológiai eredetű, és megvan hozzá a tudomány garancialevele is. Tzara¹ azt állítja, hogy egy vers megírásához egy kalapból kell kihúzni a szavakat vaktában: Breton² azt javasolja, hogy írni előzetes megfontolások nélkül kell, és gyorsan, hogy a tudat alatti gondolatok akadályok nélkül törjenek a felszínre... A szürrealista tárgy egymástól különböző tárgyak összekapcsolásának az összegzése, amik érintkezésükkor egy újfajta, metaforikusan értelmezhető realitás gyűjtőszikráját pattintják ki...” (Igen, az itt sorakozó megfogalmazások sem mindig az áttetsző egyszerűségükkel tűn-

nek ki). „... Más alkalmakkor a szürrealista tárgy a szokatlanság költői lényegét keresi, amikor két, látszólag összeférhetetlen dolog párosításával hat a szemlélőre. Ezzel a szürrealisták Lautréamont maximáját követik. „Szép, mint a varrógép és az esernyő véletlen találkozása a boncasztalon”. Max Ernst a véletlenre bízva „alkotását” egy kilyuggatott konzervdobozból szórt festéket a felületre. Időnként késsel a vásznat is behasította, ami a későbbi festészet bevett gyakorlatává vált.

És ez még mindig csak a kezdet. A most elkészült század művészetének száz, olykor szép, olykor vad arcáról e két szép kiállítású kötet ad bősz ismertetést. S ha a krónikás hű képet ad, nem az ő vétke, ha olykor nem tetszik, amit látunk. Keith Devlin írja „Matematika: a láthatatlan megjelenítése” c. igen érdekes könyvében³, hogy a XIX. században az absztrakciós folyamat olyan szintre jutott, hogy a matematikusok – zsenik egy maroknyi csoportját leszámítva – tudományuk újabb eredményeinek legnagyobb hányadát már nem képesek követni. És hozzáteszi: figyelemre méltó, hogy az utóbbi évszázad során hasonló folyamatnak lehattunk tanúit az irodalom, a zene és a képzőművészet területén is, és az eredmény is gyakorta ugyanaz – akik nem tartoznak a bennfentesek szűk köréhez, már nemigen képesek értékelni az újabb fejleményeket. Szavainak igazságát fájdalmasan átérezheti mindenki, aki kellő felkészültség nélkül próbál a XX. század művészetével ismerkedni.

Osman Péter

¹ Trista Tzara a dadaisták egyik kiemelkedő alakja

² André Breton

³ Műszaki Kiadó és Typotex Kiadó, 2001